

EMBERKÉP – ISTEN-KÉP

A vallások mondanak valamit az emberről. Úgy tűnik, megtalálhatjuk bennük a népek egybehangzó véleményét a történelem során arról: mit kell az emberről tartanunk. Valamennyi kiemeli, hogy nehezen kielégíthető lény, aki nemcsak kenyérből él. Nemcsak a föld hiányzik neki, hanem az ég is. Minden vallási tanítás, kultusz, törvény antropológiai üzenetet tartalmaz, és mi most ezt kutatjuk. Talán van a történelemnek valami egybehangzó tanúsága, és ezt talán átmenetileg inkább készek vagyunk meghallani, mint a kereszténység annyi mindennel megterhelt, eltorzított, rosszul beállított üzenetét, amire sokan már alig hallgatnak, s annál kevésbé értik meg.

De mi értelme van, hogy olyasvalaki hozzon gondolatokat erről a témáról, aki semmiképpen sem szakember, sem vallástudós, sem teológus? Részemről két dolgot tekintek fontosnak. Egyfelől: az a toleráns magatartás, amelynek értelmében minden vallás nem csupán politikailag egyenjogú (ez szükséges), hanem bensőleg is egyenértékű, nézetem szerint elértekteleníti és elpusztítja valamennyit. Aki azt állítja, hogy valamennyit egyformán elfogadja, az már egyiket sem veheti komolyan. Másfelől szeretném megtalálni a lehetőségét, hogy minden vallásban az üdvösségre vezető ideiglenes utat lássak, még azokban is, amelyeknek borzalmas oldalai vannak. Ez akkor és csakis akkor sikerül, ha a vallásokat nagy nemesfém tartalmú érceknek tekintjük, amelyek lehetővé teszik az egyes ember számára, hogy hozzáférhessen az üdvösséghez, amennyiben keresi. (K. Rahner, Grundkurs.)

Úgy tűnik, nem nehéz olyan jelentést tulajdonítani a „vallás” szónak, amely minden vallásban közös. Hiszen mindegyikben mintha az embernek az istenihez, az abszolúthoz, a végtelenhez való viszonyáról lenne szó. Aki ilyen vallásos elképzeléssel látogat meg egy Zen-kolostort, azzal megtörténhetik, hogy a következő szövegű cédulát nyomják a kezébe: „A Zen Isten nélküli és Buddha nélküli vallás. A Zen olyan vallás, ahol semmiféle tárgyat nem kell tisztelni. A Zen olyan vallás, amely „önmagunkat” (selbst) tiszteli. Olyan vallás, amely „önmagunk” mély tudatosodására tör.” Az olvasó érzi, hogy itt nem egyszerűen a „vallás” szó önkényes használatáról van szó, hanem lenyűgöző fogalomváltásról. A szöveg szerzője ezt mondja: Valóban van egy valóság, amelyet teljes bevetéssel kell tisztelni és kultiválni, világosan tudatára ébredni. Csakhogy ez nem valami isteni partner, nem egy másik lény, akivel kapcsolatba szeretnék lépni, vagy ezt a kapcsolatot adva találok. A tiszteletben részesítendő, a tudatomban elsajátítandó jó: önmagam. Ott megtalálhatok mindent, amit követőnek a vallás ígér: üdvösséget, békét, örömet, vágytalan boldogságot, megvilágosítást, bölcsességet, a helyes utat. Aki birtokában van „önmagának”, annak megvan mindene, amit az ember egyáltalában birtokolhat. Semmije sem hiányzik többé. Megtapasztalta a nagy felszabadulást.

Azért emelem ki a vallás fogalmának ezt az értelmezését, mert ezen a ponton keresik ma a pszichoterápia és a vallás szintézisét. C. G. Jung és Arthur Janov megegyezik abban, hogy – akárcsak a Zen-buddhizmus – ők is a lélek mélyének meghódításától (ezt ők selbst-nek, mély-énnek nevezik) remélik mindazt a nyereséget, amit az ember azelőtt önmagán kívül, az istenivel való szembeütközésben keresett. Csak persze az istenségről mint velünk szemben álló valakiről, mint „vizavi”-ről szóló beszéd túlságosan emberközpontú. A keresztény tanítás Isten mindenütt való jelenlétéről beszél, és arról, hogy mélyebben lakik bennünk, mint legbenső valónk. Másrészt a buddhizmusban is előfordul, hogy a „semmit” személyként szólítják meg: „Te Semmi.” Önmagunk, mély-énünk megtapasztalása lehetne misztikus, de névtelen Isten-élmény is; elhamarkodott értelmezés összecserélheti a kettőt. Hiszen nincs élmény értelmezés nélkül, és az utóbbi csak ritkán tévedhetetlen, többnyire tévedés fenyegeti. De a keresztény is elmondhatja Angelus Silesiussal: „Állj meg, hová rohansz: te benned van a menny; ha másutt keresed, elveszted Istened.” Mert a keresztény nemcsak az „egészen-más” transzcendenciájában hisz, hanem a mindig jelenlevő Isten immanenciájában is.

Mindenesetre bárhogyan is határozzuk meg a vallást, egy dolog közös marad: Vallás az, ami az embert helyes vágányra tereli, az igazi létre, a lehető legnagyobb szabadságra juttatja, legmagasabb javához, értékéhez, céljához és értelméhez. Vallás az, ami végső soron értelmessé és érdemessé teszi az életet, a boldog emberség szükséges föltétele.

Számtalan ember azon a véleményen van, hogy sem Isten, sem a mély-én nem éri meg a fáradságot. Azt hiszik, a világ és a természet olyan célszerűen van berendezve önmagunk ellátására, hogy az élet legjobb iránytűje: minden érzelmünk és szükségletünk kiélése. Jó az, ami a legtöbbet hozza a konyhára.

Az evolúciós folyamat alapján – mondják ezek – az ember olyan méretre szabottan illik a világba, hogy az mindent magában foglal, ami a szíve vágya, ami boldogságához szükséges. Többet nem is kaphat. Vagy beéri az adottságokkal, a tényekkel, vagy pedig teljesíthetetlen vágyálmok emészti föl. A világnak mint az ember egyetlen és kielégítő ellátóegységének ez a felfogása következképpen csak egy gondot ismer: hogyan oszthatók el helyesen ennek a boldogság-csúrnak a javai; az egyes ember oldaláról nézve: hogyan jutok a lehető legnagyobb és lehető legjobb részhez? Mindenki más ám maga lássa, mire jut. Más szóval: hogyan különböztethetők meg e javak méltó részesei a kevésbé méltóktól és a méltatlanoktól?

Az ember üdvösségére vonatkozó vallásos kérdés így a jó közérzet és az életnívó politikai-gazdasági feltételeinek kérdésévé mérséklődik. Ha ugyanis az üdvösség csak ábránd, álom, gyerekes kívánság, akkor joggal lép a helyére az az egyetemes jó, ami után igen különféle utakon valamennyien: jámborok és nem jámborok, Zen-buddhisták, marxisták, playboyok, terroristák és szerzetesek egyaránt törekszenk: jó közérzet, hogy jól érezzük magunkat.

Eredetileg a vallás mindennek a szakértője, egyetemes magyarázat és használati utasítás az Egészre, minden fontosra és sok részletre nézve. Megmondja az embernek, hogyan boldogul a valósággal, hogyan találja meg jólétét és üdvösségét.

A vallás nemcsak az embert és az isteneket ismeri, hanem a természetet is. Egyetemes tudás, az ég és föld minden kérdésében illetékes. Kezdetben semmi önálló birodalom nem létezik kívül. A kultúra, a technika, az erkölcs, a politika, a közgazdaság, a művészet, a játék, sőt még az időjárás is, szóval egyáltalán minden, vallásos gyökerű és vallásos vonatkozású. A szakrális úgyannyira átjár mindent, hogy a profán terület fölfedezése erőteljes lépés a tudat fejlődésében.

A vallás keletkezéséről három lehetséges alapfelfogás létezik:

A vallás lehet az istenség önközlésének eredménye az emberek irányában. Isten szól, az ember hallja, és hisz az önmagát közlő Istennek.

A második elmélet a vallást emberi képzelet, intuíció, gondolkodás és sejtés eredményének látja. Az adott valóság olyan mozzanatokat tartalmaz, amelyek arra sürgetik a szellemet, hogy túllépjen rajtuk. A látható mögött megsejtse valami láthatatlant, a viszonylagos mögött valami abszolútot, a teremtés mögött egy Teremtőt. Ez az elmélet tehát a vallást egy rendszertelen, természetes filozofálás eredményeként fogja föl, és számot vet azzal, hogy a vallások, éppúgy, mint mindenféle filozofálás, igazság és tévedés nehezen megkülönböztethető keverékét tartalmazzák.

A harmadik felfogás minden további megokolás nélkül föltételezi, hogy a vallásnak nincs valóságos tárgya és igazságtartalma. Az emberi tapasztalat számára megközelíthető valóság, a tények világa ugyanis a legcsekélyebb támaszpontot sem nyújtja arra vonatkozólag, hogy bármi más is léteznék éppen ezeken a fogható tényeken kívül, amelyeknek ábrázolása és megmagyarázása a tudomány dolga. Az isteninek nincs támasztéka. A vallás nyilván az ember pszichológiailag magyarázandó illúziója, nagyszerű selejtteljesítmény, de mégis van értéke, mert csökkenti a szorongást, reményt és vigaszt nyújt, megnyugtatja a szociális lelkiismeretet, sőt néha közösségi magatartásra indít, megszilárdítja a fennálló uralmi viszonyokat, és sok harcra, vadászatra és nehéz munkára alkalmatlan embernek vallási hivatalnokként ellátást, tekintélyt- és bevételt biztosít.

Természetesen ez a sokféle változatban (pl. Marxtól és Freudtól is) képviselt harmadik felfogás is elismeri, hogy a felvilágosulatlan embernek ebben a végső soron alaptalan babonás képzelődésében mégis sok helyes tudás található az emberről, amint nagy tévedések gyakran igazságot is tartalmaznak. Egyszerűen föltehetjük tehát a kérdést: van-e valami közös meggyőződése az összes vallásoknak az emberre nézve, vagy pedig a vallás emberismerete az ellentmondások és abszurdítások közepett csöddöt mond.

Amennyiben a vallások emberi képződmények a lét megkönnyítésére, annyiban olyanok, mint az emberek: ötletesek, furfangosak és néha vétkesek. Például nagyarányú játékokat ismernek, hogy megszabadítsanak egy az egész emberi-

ségben elterjedt állandó büntudattól. A gonosz, amit ez a büntudat föltételez, sok vallásban nem az ember felelősségén múlik, inkább magából az istenségből fakad. A hinduizmus szerint a világ Brahma rejtélyes bűnéből keletkezett, s így a létezés már gyökerében hamis.

És mégis: a legbűnösebb lezülésben is minden vallás megőriz az emberről egy alapvető meggyőződést: Az embernek az isteni birodalmához való viszonya a függőségé, nem az egyenlőségé. Az isteneket nem lehet pajtásilag vállon veregetni.

Az isteni áhítatos tiszteletet parancsol. Ez a tisztelet természetesen gyakran kétértelmű, részben hatalmi viszonyokon nyugszik: az isteni végtelenül erős, erejében mindig fölöttünk áll. De sokszor nem szentnek, végtelenül jónak látják. Az istenek is vétkeznek, megvannak a gyengéik; például könnyen indulatba jönnek, úgyhogy a régi Egyiptomban gyakori imaforma egy megnyugtató monddóka, amellyel az imádkozó úgy közelít istenéhez, mint megszelídíteni kívánt őrgöngyhöz.

Minthogy a vallás gyakran úgy akar számot adni a rosszról és a gonoszról, úgy akarja ezeket megmagyarázni, hogy közben kíméli az embert, az isteniről való elképzelésébe sok rossz vonás kerül be. A másik oldalon a legtöbb vallás szerint mégis csak a szent, a tökéletes, a föltétlen tiszteletre méltó is benne rejlik.

Minden vallásra nézve kötelező meggyőződés, hogy a látható és fogható csak a felszín, ami egyszerre jelzi és elrejtja a láthatatlant. A láthatatlan, a rejtett pedig mérhetetlenül fontos az ember sorsára nézve: tőle függ, hogy él vagy hal, boldogul vagy szerencsétlen lesz. A láthatatlan, a titok a voltaképpen valóság. **A z i s t e n i a f e l e l e t.** Az a talány megoldása. Az ember mindenekeelőtt, gyökerében arra van utalva.

Ez az isteni az ember számára egyidejűleg veszedelem és reménység. Megközelítése elpusztíthat, vagy üdvözítő boldogságot és tökéletességet adhat. Ezért a Láthatatlan egyszerre olyasmi, amiről az ember megfeledkezhet és szívesen meg is feledkezik, hogy ne kelljen szorongnia, – de minden valóság rejtett középpontja is, amely körül az élet kereke forog, és amelyre figyelmünknek is állandóan összpontosulnia kellene. (A „religio” szó valószínűleg a „rele-gere” igéből ered: újra meg újra elolvasni, meggondolni, átelmélni.)

Az emberre alkalmazva ezeket a kijelentéseket: Az ember olyasvalaki, akivel szemben vagy akinek a bensejében valami abszolút található, de ez nem azonos egyszerűen véges önmagával. Azáltal lesz önmagává, hogy részesedik benne. Enélkül a részesedés nélkül olyan értéktelen és éppen olyan érthetetlen, mint egy keret kép nélkül. Az embervoltnak csak azért van értelme, mert van isteni, ami minden sebet begyógyít, minden hiányt bővelkedéssé változtat, a lét minden elidegenítő élményét áttetszővé teszi.

Az isteniben való részesedés nem illeti meg egyszerűen az embert úgy, amilyen. Még megmenthető, de csak föltételekkel, anélkül nem megy semmi. Vagy

az istenségnek kell tennie érte valamit, vagy neki kell valamit tennie Istenért, legtöbbször mind a kettőre szükség van. A vallás egyben mindig egy üdvösségre vezető út leírása, rámutatva az üdvösség hozójára vagy valami üdvösséghozó hatalomra. A vallás reménység. Ő hozza be az életbe a hiányzót, a legfontosabbat: az üdvösséget, vele éri el az ember a nélküle elérhetetlen közép-pontot.

A vallásnak a világban és a történelemben tapasztalt sokféle megjelenése – sok más, nehezen magyarázható elemen kívül – állandóan tartalmazza ezt az egyszerű magot is. Az ember olyan lény, akit az isteni veszélyeztetés és ugyanakkor szüksége van rá, mindenképpen köze van hozzá. Minden vallás mintha úgy szemlélné az embert, mint aki magától se nem tudja, se ki nem találhatja, hogyan érje el a boldogságot és az üdvösséget, s hogyan érintkezzék az istenséggel. Sőt még ha tudná is, hiányoznék az ereje hozzá; vagy még ha meg is volna az ereje, túlságosan fonák helyzetben van ahhoz, hogy éljen vele. A vallás úgy tekinti az embert, mint aki semmiképpen sem „okay”, mert egy fontos szempontból hiányzik belőle valami, mert tudatlan, gyenge, nem jó. A vallások emlékeztetnek az ember egy értékes belső lehetőségére: imádás, dicséret, köszönet és dicsőítés. Ez a legértékesebb és egyben a leginkább feledésbe ment lehetőség.

Kíséreljük meg néhány tételben az összefoglalást:

1) Az ember nevű talánynak csak egyetlen megoldása van. A felelet, a talány megoldása az isteni; az isteniben való részesedés az élet értelme. Az Istennel való barátság az egy szükséges.

2) Az ember üres edény, értelme az, hogy teletöltsék. Az isteni az üdvözítő, boldogító, betöltő. Az ember mindenestül rá van utalva. Ezzel a részesedéssel áll vagy bukik.

3) Az ember olyan, hogy oka van félni az istenitől. Lobogó láng az, ami elemésztheti. Létezik az Isten „haragja”, amit az ember bűne és méltatlansága vált ki, de lehet, hogy magában az istenségben meglevő rosszra is visszavezethető. Az ember nem tudja, milyen kalandba fogott vele. Semmiképpen sem olyan teremtmény, hogy joga lehetne Isten elismerésére, tetszésére, kegyére.

És mégis, minden semmisége mellett is olyan magas az ember méltósága, hogy az istenség érdeklődik iránta és magatartása iránt. Ima, áldozat, a szív vágya talán nem mindig talál meghallgatásra, de mégis elérik Istent, meghallja őket.

Az ember eszméldése és igyekezete arra is irányulhat, hogy elforduljon Istentől, eltávolodjék tőle. A világ folyása a maga egészében kikapcsolódhat középpontjából, Istentől. De azért az embert valamiképpen mégis csak meg lehet menteni; akár úgy, hogy ő maga visszafordul ebből a távolodó mozgásból, akár úgy, hogy az isteni kegyelem utoléri és megragadja.

Úgy tetszik, egyetlen gyökerestül pesszimista vallás sincsen, amely a történelem egészét depressziósan szerencsétlenségek reménytelen láncolatának látná. És ez a világ valóságos viszonyait tekintve igazán csodálatos.

Az isteni nagyszerű, de rettenetes is. Az ember fogcsikorgatva hordja az istenek terhét. Igen nagy előnyei vannak, ha az istenit kiküszöböli öntudatából és így magára nézve megsemmisíti: továbbra is függ ugyan embertársaitól, de függetlenné válik a legnagyobb Úrtól. Eltűnik az ijesztő felelősség színe előtt, az erőfeszítés kötelessége, a metafizikai szorongás, a vallásos büntudat, az isteni törvényekhez való kötöttség. Az ember élhet anélkül, hogy a tökéletlenség kisebbségi érzete kínozná, a vallás nem követel tőle erején felülit, nem nyugtalanodik, mint a szolga, aki sohasem tett eleget, nem nehezedik rá egy elhibázott múlt terhe, nem kell magát legyőznie, önmegtagadást végeznie, próbákat vérig állnia, megalázkodnia. Nem tartozik Istennek sem hálával, sem számadással. Végső soron nincs semmi olyan kötelessége, amit saját maga el nem ismer. Mindent meg szabad és semmit sem kell megtennie, ő minden dolog mértéke. Úgy lehet és maradhat önmaga, ahogy tetszik, ahogy neki magának tetszik.

Hát akkor hogyan keletkeznek a lét értelmezései? a vallások? Van sok valélmélet, amely nem vallásos területről vezet le a vallást. Lélektani és társadalmi mechanizmusokból, érdekekből, erőkből, politikai-gazdasági tényezőkből. A legelfogadhatóbbnak még a projekciós elméletet tartom. Eszerint az embernek megvan a hajlama, hogy úgy képzelje el magának az egész mindenséget, ahogyan önmagát megéli: mint anyagi képződményt, amely az anyagát valamilyen meghaladó szellemi elvet tartalmaz. A benne működő szellem viszonya a testhez és a világhoz hasonló az isteninek a kozmoszhoz való viszonyához.

Nincs itt módom még a vallás keletkezése legfontosabb elméleteinek megvitatására sem. Ehelyett azt szeretném indítványozni: számoljunk azzal a lehetőséggel, hogy a vallások ténylegesen úgy keletkeztek, amint saját maguk gyakran leírják: Egyes emberek valódi, közvetlen istenélményre tettek szert, megvilágosításra, Istennel való találkozásra, és ezt továbbadták. Ezenkívül elfogadhatjuk, hogy a vallás az emberiség megérzéseinek szüretlen lecsapódása, amelyekkel — még a gondolati folyamatokon való eszmélődést megelőzően — a világ felületét tapogatja, állandóan kutatva rajta a mélyebb, rejtett, szellemi jellegre való utalást. De nemcsak a világ dolgainak felületét tapintja ki így, hanem saját lényét, saját lelkét, saját szellemét is, és úgy értelmezi, mint önmagán túlmutatót, a végtelen, az isteni szellemre utalót.

A vallás tehát az ember ősfilozófiája, amelyet misztikusainak és prófétáinak élményei ihletnek. A filozófia és a tudomány kötelessége vele szemben az, hogy kritikusan kimossa belőle a képzelet és az abszurditás burjánzó beszüremkedéseit, anélkül, hogy kiöntené az intuíciók és megvilágosítások aranyát. Ha ez áll, akkor elmondhatjuk, hogy a vallásokban, egyes gyakran képtelen képződmények alatt, egészében mégis csak az ember ösztönösen sejtő önmegismerése tükröződik, amint fölfedezi, hogy rászorul az üdvösségre. Nem tudja saját maga megszerezni azt, amire szüksége van, hanem reménykedve bízik az üdvösség isteni Meghozójában és az ő eljövételében.

A vallásokban az ember megértette, hogy nem érheti be az élethez szükségessel és a kellemessel, hogy nem elégedhetik meg, nem szabad megelégednie a világ tényeivel. Bennük értette meg többnyire azt is, hogy ő maga nem Isten, – bár senki sem akadályozhatja meg sem az egyes embert, sem egész népeket, hogy ebből a babonából, minden tévedések legabszurdabb tévedéséből vallást csináljanak.

A kereszténységnek sok idejébe került arra a belátásra eljutnia, hogy a pogány vallások, mint minden emberi, tartalmazznak ugyan szerencsétlen, téves, rossz és romlásba döntő elemeket is, de ez a vallásnak csak egyik oldala. A hit és a teológia fáradságos önmagyarázó folyamata során századunk kereszténysége megértette: az összes vallásokban nem csupán az emberi gondolkodás és képzelődés, eszmélődés és igyekezet törekvése csapódik le, hanem az ember mély magára eszmélése is, amint fölfedezi végsőségét, s éppen ezért kilép belőle az isteni végtelenség felé. Az ember önmagára eszmél, megérzi gyengeségét, Istentől való távolságát, és a mélységből vágyva nyúl az üdvösség isteni elhozója felé. A szellemi látásnak ezen a „clair-obscur” módján ismeri meg a vallás az embert; nem képes tantételeket formulázni róla, sem igazságot és tévedést világosan megkülönböztetni, de azért nem süllyed el egészen Isten meg nem ismerésének mit sem sejtő sötétjébe sem. A nyugati ember évezredek során megtanulta, hogy a megfontolás, megkülönböztetés, elhatárolás, megmagyarázás létfontosságú dolgok, hozzátartoznak az emberi szellemhez. Ezért sokszor kínosan érinti az ázsiaiak sajátos ellenállása a gondolkodásnak, a fogalmi racionalitásnak a lényeges kérdések terén. Embermértő alattinak találja, ha például a hinduk gyakran és szívesen állítják, hogy minden vallás tartalma ugyanaz. A legmélyebb szellemi különbségek ugyanazon szintre hozása nekünk nehezen elviselhető. A keresztény számára az is lehetetlen, hogy azzal lépjen Jézus Krisztus élete és halála elé: nem olyan fontos, hogy ez az ember élt, tanított, meghalt, még hozzá énrtem. De azt hiszem, még semmiképpen sem esünk a mindenáron való nivellálás áldozatául, ha a vallások közös elemét igen fontosnak és békéltető erejűnek tartjuk. Ti. azt a belátást, annak évmilliókat átfogó emlékezetét, hogy van az ember számára valami, minden ténynél fontosabb, amit figyelembe kell vennie, tisztelnie, sőt imádnia. Aki például Bali szigetén átéli az emberek ragyogó vidámságát és barátságosságát, amint naphosszat tartó menetelésben áldozati adományukat a szent hegyre, a főtemplomba viszik, az aligha fogja készpénznek venni vallásuk, hitük és babonáik apró részleteit. Azt is aligha vonja kétségbe, hogy ezek és a föld legtöbb ilyen vallása talán még fiatalabb olvasóim életében ki fognak halni. De nehezen kételkedhetik abban, hogy most, amikor még megvannak, valódi „memoria Dei”-t, Istenre való emlékezést képviselnek, az isteni valóság, az isteni titok észrevételét. A vallások közvetítette emberismeret abban áll, hogy a lehető legfontosabb dologra emlékeztetik őt. Intik, hogy keresse az istenit, reméljen benne, és ne tágítson tőle. Az ember önmagában rés, szakadék, csak a végtelen, az örök tudja betölteni.

Sigmund Freud egy igen bölcs és mély mondatban foglalta össze a neurotikusról és a neurózisról szóló tanításának velejét: „A neurotikus azért fordul el a valóságtól, mert elviselhetetlennek találja, akár egészségben, akár egyes részeiben“ (Ö. M. VII. 230). A lelki egészség tehát – úgy látszik – abban áll, hogy az ember nem fordul el a valóságtól és nem érzi elviselhetetlennek. A neurózis gyógyulása az lenne, ha az embernek közvetítenék a valóságba való beleegyezést. De hogyan gondolható ez el, hiszen Freudnak és sok tanítványának kifejezett véleménye szerint ez a valóság értelmetlen, fölösleges, véletlen képződmény, a kielégülés ugyancsak szűkös lehetőségeivel. A boldogság – így Freud – nincs betervezve a teremtés tervébe. Kedvező körülmények között – ismét Freud szavai – az ember ugyan elérhet valami langyos kényelemig, s hisztérikus nyomorúsága közönséges boldogtalansággá alakulhat. Ez a pszichoterápia célja – mondja (Ö. M. I, 312). Úgy látszik hát, hogy az ember az evolúció torzszülőtte, a természet tragikus selejtje. Hogyan képzelhetjük el ilyen vigasztalan háttérrel az egészségessé válás folyamatát, amely a valóságtól való neurotikus elfordulástól az „egészséges“ beleegyezésig vagy legalábbis elismerésig vezet?

A valóságba való beleegyezés előfeltétele lenne, hogy az ember meg tudja ismerni, kicsoda ő, milyen ő, és hogyan esik neki a világ. A valóságba való beleegyezés előfeltétele, hogy a létet egészségben elfogadhassa, jónak tartsa. Sajátságos orvosi tapasztalat, hogy sok egyszerű ember éppen a betegség és a szükség határhelyzeteiben igen egyszerű módon végbe tudja vinni ezt az „acceptance“-t, elfogadást, ahogyan Charles Morgan nevezi „Az életút“ c. regényében. Azt mondják: „majd csak jó lesz ez valamire.“ Nem állítják, hogy tudják vagy csak sejtik is, mire lehetne jó betegséjük vagy szenvedésük, hanem átfogó intuícióval átkarolják sorsuk egészét, és ebben a sokszor megmagyarázhatatlan reménységben elfogadják. Ezt a reményt a világ széles részeiben manapság még a vallások tartják ébren. Holnap talán már nem így lesz. De ameddig az ember nyelvében és emlékezetében még előfordul Isten neve, addig éppen ez a szó kérdést szegez neki. Ha elfelejti ezt a szót, akkor saját magát is elfelejtette.

A valóságba való beleegyezés legmélyebb és legmegalázóbb akadály az, hogy valami áthatolhatatlan, felfoghatatlan mozzanat van benne, minden fogható, értelmes körvonala ellenére. A megértésre sokat adó ember számára itt tükröződik a rejtett Isten végtelenül felfoghatatlan volta. Isten felfoghatatlansága minden botrányok botránya, a világban és a történelemben fellelhető nyomai ennek: a rossz, a szenvedés, az ostobaság, a bűn, magának az embernek a felfoghatatlansága. Mindezek ellen csak egy orvosság van. Egy felejthetetlen élménnyel szeretnék utalni erre, ami mint szülésnél segédkező fiatal orvosnak jutott osztályrészemül:

1945-ben, kevésse a háború vége után – a klinikák leírhatatlan személyzeti és dologi hiányosságokkal küszködve dolgoztak – egy fiatal, kedves és élénk tekintetű asszonyt szállítottak be, négy gyermek anyját, súlyos vérzéssel az

ötödik megszülése előtt, életveszélyes állapotban. Érezte ezt, és így szólt az urához: „Ferikém, azt hiszem meg kell halnom, áldd meg a gyerekeket.” A férj: „Marika, érted még az Ūristent?” Az asszony: „Nem, egyáltalán nem értem” – és itt sugárzóan elmosolyodott: „de teljesen egyetérték velem!” Néhány perccel később halott volt. Ez az asszony megértette, hogy Isten felfoghatatlanságának iszonyatos szakadéka egy végtelen, szent szeretet felfoghatatlan fényének a mélysége. Haldokló arca mintha ezt tükrözte volna vissza. Vallása egyetértés volt Istennel, akiből való a kezdet, a közép és a vég, aki megértette őt, és akit ő is megértett.

Szentmártoni Mihály

AZ ISTEN-KÉP KIALAKULÁSA

Bevezetés

Az evangéliumokat lehet sokféleképpen, különféle szemszögből olvasni. Egy ilyen lehető szemszög: hogyan igyekezett Jézus helyesbíteni hallgatói Isten-képét. Megfigyelhetjük például, hogy a büntető Isten-képet szembesíti a tékozló fiú jószágos, megbocsátó atyjával, és megérteti hallgatóival: ilyen az Isten; a távoli, személytelen Istent emberközelségbe hozza a gondviselő Atya képében, aki a madarakról és liliomokról is gondoskodik; a „kisajátított” Isten-képet helyesbíti azáltal, hogy Istent mindenki Istenévé nyilvánítja ki, aki éppúgy akarja a pogányok üdvösségét, mint a zsidókéét, aki jók és rosszak Istene egyaránt.

Maga az a körülmény, hogy Jézus ilyen nagy súlyt fektetett az Isten-kép minőségére, elegendő bizonyíték arra, hogy fontos problémával állunk szemben. Az Isten-kép központi szerepet játszik az ember vallásos életében. Az Isten-kép adja meg vallásosságunk színezetét, határozza meg érettségi fokát, alkotja személyt formáló erejét. Minél tisztább, minél hitelesebb Isten-képe van valakinek, annál tisztább a vallásossága. És fordítva: minden elferdült vallásosságnál megfigyelhetjük az Isten-kép eltorzulását is. Ezért lelkipásztori tevékenységünk egyik állandó feladata éppen az, hogy figyelemmel tanulmányozzuk a hozzánk forduló Isten-képét, állandóan neveljük, fejlesszük, szükség esetén helyesbítsük. Ez különösen fontos a gyónásnál, ahol talán leginkább kifejezésre jut egy személy Isten-képének minősége. De megnyilvánul imánkban is, lelki életünkben általában. Lelki életünk alapvető feladata, hogy állandóan növekedjünk Isten ismeretében. Nos, ez tulajdonképpen az Isten-kép: Isten ismerete. De nem objektív ismeretről van szó, hanem szubjektívéről. Az „objektív” Isten ismeret – amennyiben ilyenről lehet valójában beszélni, – az Isten-fogalomban nyilvánul meg. Az ember „tud” valamit Istentről: létezik, mindenható, nincs teste stb. – mindaz, amit a katekizmusból tudunk. De ezt lehet úgy is tudni, hogy semmi köze ne legyen az ember életéhez.